

فصلنامه ژئوپلیتیک - سال دهم، شماره اول، بهار ۱۳۹۳

صص ۱۹۰-۲۲۰

نقش مرز و قومیت در عملکرد نقاط شهری مطالعه موردی: منطقه آذربایجان

دکتر میرنجف موسوی* - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه ارومیه
ایوب منوچهری میان‌دوآب - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران
زهرا ادیب‌نیا - دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۹/۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۰/۱۹

چکیده

بررسی شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، زیربنایی، بهداشتی-درمانی، ورزشی و حمل و نقل در تعیین وضعیت برخورداری مناطق و مکان‌ها و شناخت عوامل تأثیرگذار در راستای تدوین راهبردهای توسعه مناطق و مکان‌ها و کاهش نابرابری امری ضروری است. نوشتار حاضر، با هدف شناخت وضعیت عملکرد و توسعه نقاط شهری منطقه آذربایجان با توجه به تأثیر متغیرهای قومیت و مرزی بودن نقاط شهری منطقه آذربایجان پرداخته است. روش استفاده شده در این تحقیق توصیفی-تحلیلی می‌باشد و برای سطح‌بندی عملکرد نقاط شهری منطقه از ۶۱ شاخص استفاده شده است، این شاخص‌ها در راستای ۶ عامل اصلی اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، زیربنایی، بهداشتی-درمانی، ورزشی، حمل و نقل و ارتباطات بودند و برای بررسی و تحلیل ابتدا کل شاخص‌ها با استفاده از روش‌های آماری از جمله تحلیل عاملی پلایش شد، شاخص‌ها علاوه بر وزن‌دار شدن، تعدادی از شاخص‌ها نیز به‌علت واریانس کم از روند تحقیق حذف شدند، در تحلیل‌ها و آزمون‌های آماری از تحلیل واریانس، آزمون مستقل T و مدل رگرسیون سلسله مراتبی از نتایج تحلیل عاملی استفاده شد. نتایج نشان می‌دهد که مرزی بودن شهرها در عملکرد آنها تأثیرگذار بوده است و شهرهای مرزی نسبت به شهرهای غیرمرزی عملکرد ضعیفی داشته‌اند. ولی متغیر قومیت در عملکرد نقاط شهری منطقه در سطح معنادار تأثیرگذار نبوده است. همچنین نتایج مدل رگرسیونی نشان می‌دهد که برای توسعه شهرهای مرزی باید عوامل اقتصادی و بهداشتی-درمانی در اولویت برنامه‌ریزی قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: منطقه آذربایجان، نقاط شهری، عملکرد، قومیت، مرز.

E-mail: mousavi424@yahoo.com

*نویسنده عهده‌دار مکاتبات

مقدمه

شناخت نابرابری‌ها و بی‌تعادلی‌ها در چارچوب محدوده‌های جغرافیایی مختلف (کشور، استان، شهرستان و بخش) و در نتیجه پی بردن به اختلافات و تفاوت‌های موجود و سیاست‌گذاری در جهت رفع و کاهش نابرابری‌ها از وظایف اساسی متولیان توسعه مناطق به‌شمار می‌آید. بررسی شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی و تعیین وضعیت برخورداری مناطق در راستای تدوین راهبردهای توسعه مناطق، امری ضروری است. در واقع نیاز به انجام برنامه‌ریزی از وقوف بر مشکلات و یا قابلیت‌های توسعه‌ای سازمان فضایی جامعه ناشی می‌شود؛ سازمان فضایی تبیین روابط بین انسان، فضا و فعالیت‌های انسان در فضا می‌باشد که به چگونگی پراکنش، توزیع جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و کنش‌های متقابل بین آنها مربوط است. و در یک دید کلی سازمان فضایی کشور با وجود عدم تعادلها در سطح سرزمین روبه‌رو می‌باشد. قسمتهایی از کشور به‌ویژه تهران بزرگ سهم عمده‌ای از فعالیتها و جمعیت را به‌خود اختصاص داده است و اختلاف فاحشی با سایر نقاط کشور دارد و فضاهاى ملی فاقد پیوندهای مناسب و کافی در راستای وحدت و یکپارچگی است هر چند عوامل جغرافیایی و طبیعی در این ارتباط بی‌تأثیر نیستند، اما با در نظر گرفتن چگونگی تخصیص منابع و پیشرفتهای تکنولوژیکی و ابعاد جدید توسعه‌ای و ارتباطات، سازمان فضایی کشور از هم گسسته است. به‌نظر می‌رسد توسعه استان‌های آذربایجان (آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی و اردبیل) بعد از اجرای چهار برنامه توسعه همواره در سایه عدم تعادل و توازن در توزیع امکانات محیطی و انسانی باقی مانده است، توزیع نابرابر امکانات خود نتیجه اجتناب‌ناپذیر تمرکزهای سنگین جمعیت و خدمات در بعضی مناطق و وزن کم و ناموزون جمعیت، فعالیتها و اقدامات در مناطق دیگر است که باعث بروز حرکات جمعیتی شدید گردیده است. عدم مهار سریع و به‌موقع این پدیده (توزیع مناسب جمعیت، فعالیت و خدمات) باعث منفعل ماندن شهرهای کوچک به‌ویژه شهرهای مرزی منطقه آذربایجان شده است. طبیعی است که تمرکزهای سنگین، در نقاط خاص مشکلات زیادی را خواهد آورد و هیچ طرح و برنامه‌ای قادر نخواهد بود بر این عدم تعادلها غلبه نموده و تشدید آن را مهار کند مگر با ضرورت توجه به پخش صحیح امکانات و خدمات

اجتماعی در تمامی نقاط. با توجه به نکات مطرح شده در بالا، ضرورت شناخت و برنامه‌ریزی منطقه در جهت توسعه متعادل‌تر و همه‌جانبه استان‌های شمال غرب احساس می‌شود و در این تحقیق سعی بر این است که توسعه‌یافتگی و عملکرد شهرهای استان‌های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی و اردبیل را بر اساس متغیرهای قومیت و مرزی بودن به‌عنوان یکی از مناطق مطرح شده در طرح کالبد ملی مورد بررسی قرار گیرد. به‌عبارتی این تحقیق به‌دنبال ارزیابی این دو فرضیه می‌باشد، که بین شهرهای مرزی و غیر مرزی از لحاظ شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، زیربنایی، بهداشتی، ورزشی و... تفاوت معناداری وجود دارد، همچنین متغیر قومیت در توسعه‌یافتگی و عملکرد نقاط شهری منطقه آذربایجان تأثیرگذار بوده است.

در این مورد نیز پژوهش‌هایی انجام شده است، از جمله: هانسن با انجام مطالعات میدانی در مناطق مرزی بین کشورهای آلمان، فرانسه، سوئیس، مسأله مبادلات بازرگانی بین کشورها را در طول مرزها، مورد بررسی قرار داد. مفهوم مرز را از دیوار به فضای پیونددهنده بین کشورها متحول ساخت (Hensen, 1972: 246-261) آرولا و کورتیس (۱۹۹۵)، در تحقیقی پیرامون ساختار فضایی شهرهای مرزی شمال مکزیک ابراز می‌نمایند که این شهرها در عین تشابه با سایر شهرهای مرزی واقع در آمریکای لاتین، به‌لحاظ ساختاری دارای تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای می‌باشند (Arreola & Curtis, 1995: 58-69). آرولا در تحقیق دیگری در منطقه ریوبرا و نواحی دره ریوگراندا واقع در مرز آمریکا، اظهار می‌کند که ساختار فضایی شهرهای مکزیک از شرایط ساختاری حاکم در آمریکا تأثیر پذیرفته است (Arreola, 1996: 356-369). کراتکه در مطالعه‌ای در مورد تعادل و عدم تعادل‌های منطقه‌ای میان مناطق مرزی آلمان و لهستان به این اشاره دارد که، همکاری‌های بین‌المللی بین دو کشور می‌تواند نابرابری‌های منطقه‌ای را به حداقل ممکن برساند (Kratke, 1998: 631-641). پتراکس و اکانامو (۲۰۰۲) در مطالعه جنبه‌های فضایی توسعه در مناطق مرزی جنوب شرق اروپا، ابراز می‌نمایند که کاهش شکاف توسعه بین شهرهای مناطق مرکزی و مناطق مرزی امکان‌پذیر است (Petrakos & Econmou, 2007: 1). آرکوت و اورزون (۲۰۰۳)، در پژوهشی دیگر در همین زمینه، ابراز می‌کنند توسعه اتحادیه اروپا، تغییرات و تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای در توزیع امکانات و

منابع بین شهرهای مرزی و مرکزی اروپا آورده است که علت اصلی آن، گسترش روابط بین مرزی و برقراری امنیت مرزها بوده است (Erkute & Ozgen, 2003: 28). همچنین موسوی در (۱۳۸۸) در رساله دکتری خود تحلیل کارکرد مرز بر ساختار فضای شهرهای مرزی در آذربایجان غربی پرداخته است. این پژوهش درصدد آن است که اثرات کارکرد مرز و قومیت را از نظر شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیربنایی، بهداشتی، ارتباطات و ورزشی بر توسعه شهرهای مرزی منطقه آذربایجان مورد بررسی قرار دهد.

موضوع شناسی تحقیق

مناطق مرزی، از نقاط حساس و استراتژیک کشور به حساب می‌آیند، طبیعت منزوی و غیرحاصلخیز مناطق مرزی، به‌ویژه در عرصه‌های کوهستانی و بیابانی ایران پیوسته به دلیل فقدان رفاه و نبود انگیزه‌های لازم برای زندگی، زمینه‌ساز مشکلات سیاسی، اقتصادی و امنیتی برای دولت‌های وقت بوده است، ناتوانی‌های بالقوه در تولید، فقدان اشتغال مناسب، نازل بودن درآمد و عدم دسترسی به نیازهای اولیه، عمده‌ترین مشخصه اقتصادی، اجتماعی این مناطق است که زمینه را برای تخلیه این مناطق فراهم نموده است (Management of organizations, 1378: 49) از آنجایی که که مهمترین هدف از ساماندهی سیاسی فضا در هر کشور در درجه اول ارائه بهینه خدمات به حداکثر شهروندان و در مرحله بعد اداره و کنترل افرادی است که در چارچوب مرزهای سرزمینی زندگی می‌کنند. لذا وجود بی‌عدالتی‌های جغرافیایی و توسعه ناموزون بخش‌های جغرافیایی کشور ممکن است موجب آسیب همبستگی ملی شده و منجر به بروز تحرکات واگرایانه بویژه در مناطق قومی شود این مسئله تأثیر سوئی بر امنیت و در نتیجه توسعه کشور دارد (Ebrahimzadeh et al, 1391: 217). تبعیض و نابرابری در بهره‌مندی از فرصت‌های اشتغال و درآمد مهمترین عاملی است که بیشتر مناطق مرزی گرفتار آن هستند که پیامدهای چون فقر، مهاجرت و قاچاق را در پی دارد. در این میان بی‌توجهی مرکز نسبت به پیرامون، دامنه این مسایل را گسترده‌تر کرده است. چنین امری، ساکنین این مناطق را واداشته به دنبال شیوه‌های جدید کسب و کار از جمله قاچاق پیردازند.

دولت نیز در برابر چنین وضعی به دنبال راهکارهایی جهت کاهش تبعات منفی اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی است که یکی از این راهکارها رسمیت بخشیدن به دادستد در برخی از مبادی مرزی در قالب بازارچه‌های مرزی است (Amini Nejad and Buchanan, 2004: 59). در واقع، اقتصاد مناطق مرزی می‌تواند نقشی اساسی در ترقی و پیشرفت توسعه اقتصادی نواحی مرزی، بهبود استانداردهای زندگی مردم، کاهش فقر، توزیع مناسب درآمد، ایجاد روابط دوستی و آشنایی بیشتر، تسریع همکاری‌های بیشتر بین نواحی مرزی داشته است (Chandoevrit, 2004: 45) توسعه اجتماعی - اقتصادی این مناطق موجب تغییرات فضایی در ساختار شهرها و روستاهای واقع در آن مناطق می‌شود (Mousavi, 2009: 108)، از طرفی به عقیده جونز و وایلد مناطق مرزی به‌عنوان مناطق حاشیه‌ای و توسعه‌نیافته شناخته می‌شوند، این حاشیه‌ای بودن گرچه می‌تواند معلول وضعیت جغرافیایی مناطق مرزی باشد، اما خود پدیده مرزی بودن، بسیاری از امکانات و قابلیت‌های آن منطقه را مضمحل می‌سازد، آنان معتقدند که با برقراری مرز بین دو کشور، فضاهایی که به یکدیگر متصل‌اند و تداوم فضایی را تأمین می‌کنند، از یکدیگر می‌گسلند و حاشیه‌ای می‌شوند، این حاشیه بودن، علت عقب ماندگی این نواحی است (Jones P.N. & Wild, Trevor, 1994: 273)، مرزها و مناطق مرزی، طبق تعریف، پویا و دائماً در حال تغییر هستند، حتی، اگر ناحیه‌ای که منطقه مرزی را تشکیل می‌دهد، برای چندین سال ثابت بماند، این ثبات موقت، هر زمان که یکی از طرفین حکومت نخواهد روابط خود را با طرف دیگر گسترش دهد یا احیا کند، تجدید می‌شود و اگر حکومتی، قلمرو خود را توسعه دهد، منطقه مرزی نیز تغییر خواهد کرد (Mousavi et al., 2011: 19). وجود تفاوت‌های زبانی، فرهنگی و اعتقادی از ویژگی‌های مرز و مناطق مرزی است که مانع جدی در برابر سرمایه‌گذاری ایجاد می‌کند (Topaloglu & et al, 2006: 7).

به‌طور ذاتی، هر جا که واحد سیاسی نهادینه شده، مرز سیاسی هم وجود دارد. نقاط شروع و پایان در چشم‌انداز مرزها، به‌عنوان عامل جدایی تلقی می‌شود. مرز سیاسی همچنین، حد قلمروی سرزمینی را مشخص می‌کند که یک دولت یا قدرت حاکم می‌تواند سلطه خود را در آنجا اعمال کند. مرز سیاسی از جهاتی، دارای سه کارکرد به‌شرح زیر می‌باشد:

الف) عملکرد قانونی: که در آن خط مرزی، دقیقاً، حدود سرزمین، قلمرو و مسئولیت استانداردهای قضایی و قانونی را مشخص می‌کند.

ب) عملکرد کنترلی: که در آن هر عبوری از خط مرزی، در کنترل کشور قرار می‌گیرد.

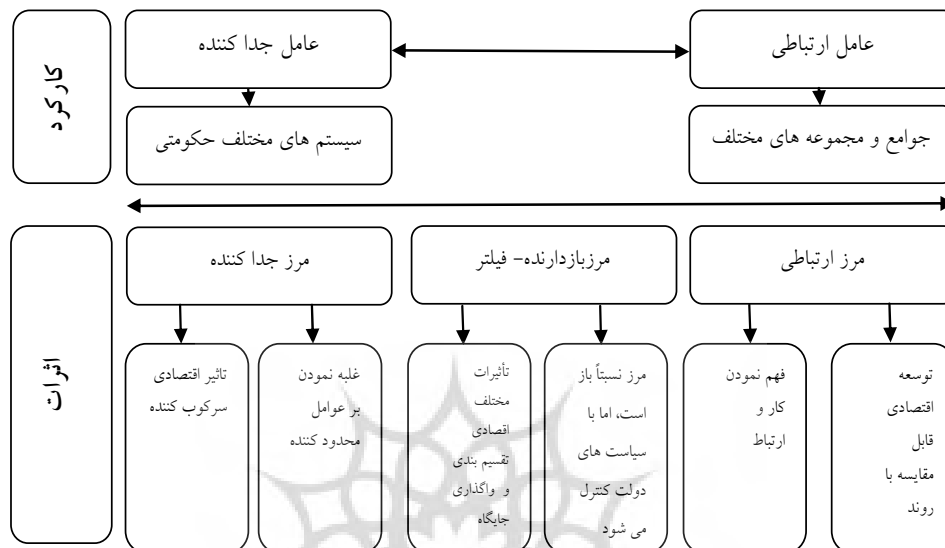
ج) عملکرد مالی: که در آن، عملکرد کنترلی با دریافت حقوق گمرکی همراه می‌شود که برای اطمینان از تطابق آن با قوانین مالیاتی مورد اجرا در کشور وارد شونده، صورت می‌گیرد.

اما امروز مرزها، دیگر آن کارکرد صرف سیاسی و اقتصادی را ندارند و تبدیل به ابزارها و فضاهای تأثیرگذار شده‌اند که خود، سبب ایجاد عوامل و روندهای گوناگون و گسترده‌ای شده است که از مهمترین و بارزترین این ویژگی‌ها، جابجایی و انعطاف‌پذیری این مرزهاست (Adey, 2004: 18) و همچنین برخی ناامنی‌ها سیاسی و اجتماعی که بی‌جهت به ویژگی‌های انعطاف‌پذیری مرزها ربط داده می‌شود (Bigo, 2002: 51)، البته نتایج حاصل از این روندها را می‌توان در رشد و توسعه یا رکود شهرهای مرزی، مشاهده کرد. مرزها با توجه به میزان تأثیرگذاری و کارکردهایشان می‌توان به سه دسته تقسیم کرد:

۱- مرزهای جدا کننده: این مرزها بیشترین و قوی‌ترین تأثیر را بر مناطق همسایه دارد. شهرهایی که در نزدیکی چنین مرزهایی قرار گرفته‌اند، راه سختی برای رشد اقتصادی و توسعه در پیش دارند.

۲- مرزهای ارتباطی: این مرزها، فرصت مناسبی را برای شهرها، جهت توسعه و رشد آنها به همان اندازه شهرهای آن سوی مرزها فراهم می‌سازد.

۳- مرزهای بازدارنده (فیلتر): این مرزها، تأثیرات گوناگونی بر توسعه شهرهای اطراف دارند. میزان چنین تأثیراتی، تا حد فراوانی به توانایی‌ها و کاستی‌های اقتصادی هر شهر بستگی دارد (Semak, 2007: 76). اغلب مناطق مرزی، به دلیل آنکه، کاملاً تثبیت نشده‌اند یا توانایی بالقوه اقتصادی آنها ناشناخته مانده است. به عنوان مناطق حاشیه‌ای محسوب می‌شوند.

شکل شماره ۱: کارکرد و تأثیرات مرزها (Mousavi et al., 2011: 16)

مارتینز (۱۹۹۴) بر مبنای همکاریهای بین مرزی، مناطق مرزی کشورها را به چهار دسته تقسیم کرد که عبارتند از:

۱- **مناطق منزوی:** در مناطق منزوی و غیر فعال که در حاشیه، قرار گرفته اند، هیچ گونه فعالیت اقتصادی و روزانه صورت نمی گیرد و شرایط، چندان مساعد و مطلوب نمی باشد.

۲- **مناطق همزیستی:** این شرایط، برای مناطق مرزی به دلیل تمایل کشورهای دو سوی مرز برای کاهش اختلاف و مشکلات مرزی می آید. این مناطق تنها، در برخی از مواقع سال باز است و فرصت همکاریها و تأثیرپذیری برای ساکنان و مناطق دو طرف مرز بسیار محدود است.

۳- **مناطق دارای همکاری:** ایجاد و شک گیری این گونه مناطق مرزی به دلیل همکاریها و تعاملات مرزی دو طرفه است. این مناطق از ثبات اجتماعی و اقتصادی برخوردار هستند و همین امر موجب رونق و توسعه مناطق می گردد.

۴- مناطق مرزی یکپارچه: این مناطق زمانی می‌آیند که اختلافات سیاسی بین دو کشور وجود نداشته باشد، مانعی در برابر روابط تجاری و سیاسی طرفین دیده نشود. در این شرایط اقتصاد هر دو کشور که مناطق مرزی آنها یکپارچه شده‌اند، کاملاً وابسته و مرتبط به هم می‌باشد. میزان نامحدودی از جابجایی و انتقال افراد و کالاها در مرزها صورت می‌گیرد. در واقع، افرادی که در این مناطق ساکن هستند، تحت لوای یک سیستم اجتماعی واحد زندگی می‌کنند (Martinez, 1994: 32).

یکی از کسانی که به تأثیرات مرز پرداخته است سِرماک^۱ بوده است که تأثیر مرز را بر توسعه فضایی شهرها با دو رویکرد عامل بازدارنده و عامل توسعه پرداخته است:

جدول شماره ۱: گونه‌شناسی تأثیرات مرزها بر اقتصاد و سیاست‌های فضایی

انواع تأثیرات مرزی		بخش‌ها
مرز به‌عنوان عامل ارتباطی	مرز به‌عنوان عامل بازدارنده	
رقابت و همکاری در میان تجمع‌گرایی	توسعه هر دو منطقه مرزی	سازماندهی فضا
توسعه درباره فضایی و فراساختارها و خدمات	تأثیر شدید مرکز، تمرکز بر روی مرز	حمل و نقل بین‌المللی
استراتژی جدید در حوزه اشتغال میان مرزی	دسته‌بندی و بخش‌بندی حتی تحت حمایت	بازار کار
بر مبنای قوانین شبکه محیطی	بر مبنای قوانین دسته‌بندی عمودی	بومی‌سازی صنعت
تأثیرات کانالیزوی ناشی از شبکه همکاری	به حاشیه رانده شدن، غیر	صنعت بهره‌ور از نظر تکنولوژی برتر
مدرک در هر دو طرف مرز معتبر است و همکاری‌های در برنامه	جدایی و جداسازی ناشی از تفاوت‌های ساختاری مهم و سیستم‌های تحصیلی ملی	آموزش دانشگاهی
خلق محیط‌ها و ساختارهای میان مرزی	رویکرد سرکوب‌کننده مرکز-پیرامون	سیاست‌های تکنولوژیک

Source: (Mousavi et al, 2011: 17; Sermak, 2007: 77)

توسعه شهرها به تصمیمات به‌شدت تحت تأثیر موقعیت و مکان خاص هر شهر می‌باشند. موقعیت مرزی و تأثیر مرز می‌تواند به‌عنوان مانعی اساسی در توسعه شهرها محسوب شود و به‌عنوان یک عامل بازدارنده عمل نماید، شهرهای مرزی که از کارکردهای متفاوت مرزی تأثیر می‌پذیرد، اگر در مرزهای بین‌المللی ناامنی قرار گیرند و هیچ‌گونه ارتباطات و همکاری بین

مرزی با کشورهای همسایه نداشته باشند، در انزوای جغرافیایی خواهند گرفت. مطالعات نشان می‌دهد در برخی مناطق مرزنشین از گذشته به لحاظ همگنی‌های اکولوژیکی، خصوصیات اجتماعی و قرابت‌های قومی با مردم مرزنشین آن سوی مرزها، از یک سو و نبود یک راهبرد آمایشی در برنامه‌های توسعه ملی از سوی دیگر پیوسته انگیزه‌ساز بسیاری از تحرکات غیررسمی و مبادلات ناخواسته، جابجایی و انتقال جمعیت به صورت کوچ‌های دسته‌جمعی به شهرهای بزرگ بوده است. اثرات منفی این جریانات بر پیکر امور اقتصادی - بازرگانی کشور، آشفتگی و ناامنی ساختاری و عدم ثبات جمعیت در مناطق مرزنشین است. وجود چنین تفاوت‌ها و عدم تعادل‌های منطقه‌ای تأثیرات عمده‌ای در روند توسعه مناطق مرزی بر جای گذاشته است (Ghaderi Hajat et al, 2009: 127).

امروزه در گفتمان مرزی نیز دو رویکرد سستی و فراستی‌ها وجود دارد که سستی‌ها امنیت مرزی را در صیانت از مرز در مقابل تجاوز بیگانه تعریف می‌کنند در مقابل فراستی‌ها، معتقدند که تهدیدات مرزی صرفاً جنب نظامی ندارد و می‌توان آن طیف متنوعی از تهدیدات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، زیست محیطی، فناوری و... قائل شد. نتیجه این تأمل نظری دلالت بر صحت این گزاره بنیادین دارد که: امنیت مرزی لزوماً از ناحیه خطرات بیرونی در معرض تهدید نیست، بلکه آنچه در حال حاضر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، پیدایش محرومیت نسبی در قلمرو داخلی و مرزهاست که می‌تواند از ناحیه مقایسه تطبیقی بین وضعیت ساکنان یک واحد سیاسی با وضعیت افراد مشابه در کشورهای دیگر جامعه جهانی، با کارگزاری مؤثر رسانه‌ها پدید آید. به عبارت دیگر می‌توان چنین بیان داشت که گفتمان اجابایی با بهره‌مندی از مبانی تئوری محرومیت نسبی، توانست نقطه اتکاء امنیت مرزی را از خارج به داخل واحد سیاسی منتقل سازد و امنیت مرزی را به مفهومی درون‌نگر تا برون‌نگر تبدیل سازد (Heydari et al, 2012: 123). در نتیجه افزایش کیفیت اقتصادی و اجتماعی مرزها به عنوان یک مزیت نسبی برای هر کشوری محسوب می‌شود. نظریه‌های توسعه شهرهای مرزی در قالب سه رویکرد اساسی تحت عنوان رویکردهای سستی مکان، رویکردهای همکاری بین مرزی و رویکردهای مردمی دسته‌بندی شده‌اند. در جدول شماره ۲ به صورت تفصیلی آورده شده است:

جدول شماره ۲: مقایسه رویکردهای مختلف در مطالعه مرزها و شهرهای مرزی

شرح	رویکرد مکانی	رویکرد همکاری‌های بین‌مرزی	رویکرد مردمی
محور کلیدی	- تحلیل عدم پیوستگی در جریان فیزیکی همکاری و تعامل میان مرزها	- تحلیل راهکارهای کارآمد جهت کنترل مرزها و فعال نمودن پیشرفت‌های بین‌مرزی	- تحلیل ساختارهای متفاوت منطقه‌ای ناشی از ویژگی‌های اجتماعی، هویت فضایی و ادراک فضایی
سؤال اساسی	آیا مرزها مهم هستند؟	مرزها مهم هستند، چگونه می‌توان آنها را کنترل نمود؟	مرزها چگونه شکل می‌گیرند؟
نظریه‌های مورد بحث	- نظریه‌های مکان‌مرکزی - نظریه مرکز-پیرامون - نظریه قطب رشد	- سیستم‌های جهانی - فرآیند جهانی شدن - رویکردهای هزینه و حمل و نقل	- شکل‌گیری اجتماعی - رویکردهای هویت فضایی - رویکردهای رفتاری - رویکردهای مربوط به فعالیت و عمل
طرز تلقی رفتار انسانی	کاهش هزینه مسافت	افزایش تعاملات	رفتارهای انسانی و تأثیرپذیری‌ها به صورت اجتماعی و فضایی شکل می‌گیرند.
طرز تلقی نسبت به فضا	فضا همگون است	شبکه‌های فضایی بین‌مرزی دارای حلقه‌های مفقوده ارتباطی هستند.	فضا به صورت ادراکی تقسیم‌بندی می‌شود.
واژه‌های کلیدی	- فاصله فیزیکی - گسستگی - هزینه‌های حمل و نقل - پتانسیل اقتصادی - دسترسی	- مفید بودن، موفقیت - ابزار و وسایل ارتباط - تشابهات و تفاوت‌ها - شبکه‌ها، همکاری و تعامل	- ادراک فضایی - دریافت فضایی - تأثیر فضایی - هویت - ساختار اجتماعی و سازو کارها
انتخاب روش	تحلیل محاسباتی	- تحلیل تشریحی و توضیحی	تحلیل گوناگون اجتماعی-ذهنی
ویژگی‌های روش‌شناسی	- مادی - عینی - آشکار - ثابت	- مادی-غیرمادی - عینی-ذهنی - آشکار-پنهان - ثابت-پویا	- غیرمادی - فزادنی-ذهنی - پویا-تکامل
ارتباط میان مرزها	- مرزهای فیزیکی - تفاوت‌های مصنوعی در توازن - ویژگی‌های مرزی بازدارنده، قابل محاسبه است.	- سدها و موانع مصنوعی در برابر یکپارچه‌سازی - مرزهای هم حرکت و هم فرصت جهت ارتباط و یکپارچه‌سازی	- مرزها، ساختار اجتماعی هستند. - مرزها، مشخص‌کننده حقیقی هویت‌ها هستند. - مرزها، حد و حدودهای قابل اطمینان هستند.
برداشت حاصل از مناطق مرزی	- محیطی - مناطق حاشیه‌ای اقتصادی - اجتماعی - فضاهای راکد	- محیطی - مورد چالش جهت مرکزی شدن - آزمایشگاه‌های در مقیاس کوچک - فضاهای فعال	- مرزها، ساختارهای سیاسی و اقتصادی هستند. - مناطق در هم آمیخته و ادغام شده - در تقابل با ویژگی منطقه‌ای و ملی قرار می‌گیرند.
نوع فاصله	- مسافت حمل و نقل یا سفر - مسافت هندسی	- مسافت اقتصادی - مسافت اداری - مسافت اجتماعی و فرهنگی	- مسافت مؤثر - مسافت ادراکی - مسافت ذهنی

تبیین مسئله قومیت از منظر توسعه

فلات ایران ناحیه‌ای جغرافیایی - منطقه‌ای و فرهنگی است که همواره باعث تنوع نژادی و قومی شده است. در این میان تنوع و تکثر اقوام تشکیل دهنده جامعه ایران به نحوی است که اطلاق واژه‌های کثیرالقوم و جامعه چند قومی به ترکیب جمعیتی آن، از ترکیب و واقعیتی انکارناپذیر خبر می‌دهد. حضور و زندگی قومیت‌های مختلف چون، فارس‌ها، ترک‌ها، کردها، بلوچ‌ها، ترکمن‌ها، عرب‌ها در کنار یکدیگر و در چارچوب جغرافیای سیاسی واحد، بیانگر موزاییک قومی - فرهنگی هویت و تمدن ایرانی است. همیشه این بحث بوده که قومیت‌ها با توجه به شرایط که در کشور دارند و همچنین میزان نفوذ نخبگان در دستگاه حکومت مرکزی از امتیازات خاصی برخوردار هستند، یکی از رایج‌ترین و متعارف‌ترین تبیین‌ها برای وجود شکاف‌های قومی توزیع نابرابر منابع ملی و بی‌توجهی حکومت‌های مرکزی به نیازهای معیشتی و توسعه‌ای مناطق سکونت گروه‌های قومی است. بنابراین رویکرد اقتصادی، از اصلی‌ترین علت نارضایتی قومی و بروز تنش در مناطق قومیت‌نشین، انطباق یافتن مرزهای محروم منطقه‌ای با مرزهای قومی است. دیدگاه دیگر مبتنی بر مفهوم روان‌شناختی - اجتماعی محرومیت نسبی است که به موجب آن در نابرابری منابع، آن چه مهم است میزان محرومیت ناطق اقلیت‌نشین نیست بلکه احساس محرومیت نسبی آنان است (Izadi, 2004: 47). در این تحقیق سعی شده است با استفاده از شاخص‌های انتخاب شده تأثیر قومیت بر توسعه و عملکرد شهرهای منطقه آذربایجان سنجیده شود، در واقع این تحقیق بیشتر جنبه عینی توسعه و عملکرد شهرها را مدنظر دارد، نتایجی که به دست می‌آید از اطلاعات و داده‌های آماری که در مرکز آمار ایران و سایر سازمان‌ها بوده است استفاده شده است، در واقع جنبه‌های ذهنی ساکنان شهرها در این تحقیق آورده نشده است.

روش تحقیق

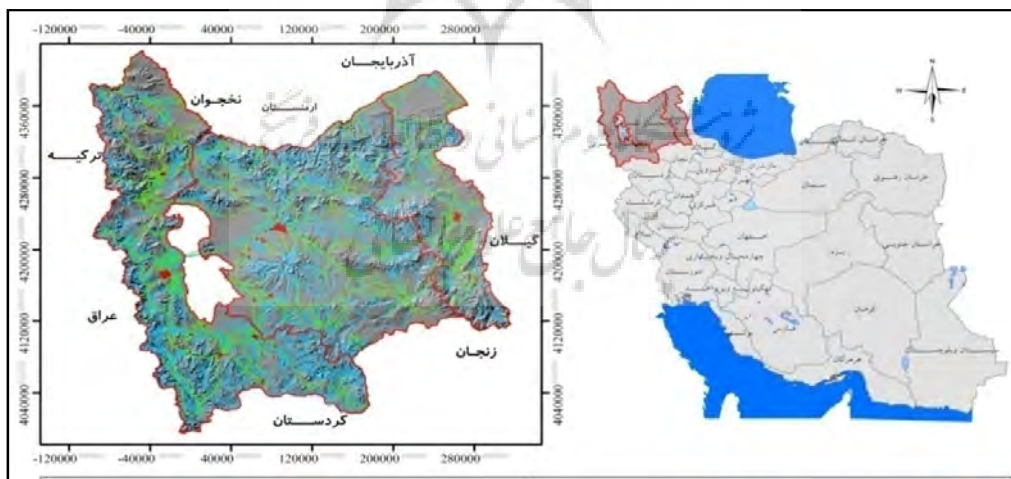
روش تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی می‌باشد، منطقه آذربایجان به عنوان محدوده جغرافیایی مطالعه بوده و اطلاعات مورد نیاز از مرکز آمار ایران، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان‌های

آذربایجان شرقی، غربی، اردبیل و سازمان مسکن و شهرسازی این استان‌ها به صورت مطالعه کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است و از طریق مدل‌های جمعیتی و اقتصادی و نرم افزارهای رایانه‌ای مورد تحلیل قرار گرفته است.

منطقه مورد مطالعه

منطقه آذربایجان، منطقه‌ای بین عرض جغرافیایی ۳۶ درجه جنوبی، ۴۰ درجه شمالی، ۴۴ درجه غربی و ۴۹ درجه شرقی قرار دارد (نقشه شماره ۱). این منطقه از لحاظ تقسیمات سیاسی کشور (۱۳۹۰) سه استان آذربایجان شرقی، غربی و اردبیل را در برمی‌گیرد. منطقه از جنوب با استان کردستان، از شرق با استان‌های زنجان و گیلان، از شمال با کشورهای آذربایجان، ارمنستان، جمهوری خودمختار نخجوان، از غرب با کشورهای ترکیه و عراق هم‌مرز است. این منطقه با وسعت ۱۰۲۸۷۰ کیلومتر مربع (با احتساب مساحت دریاچه ارومیه) در سال ۱۳۸۵ دارای ۷۷۰۵۰۷۰ نفر جمعیت بوده که حدوداً ۱۰.۹۲ درصد جمعیت کشور را در خود جای داده است (Basic research in the physical design of Azerbaijan, 1996: 13)

نقشه شماره ۱: موقعیت جغرافیایی منطقه آذربایجان در کشور

یافته‌های پژوهش

انتخاب شاخص‌ها و تبدیل شاخص‌ها به شاخص‌های همگن

شناخت بهتر و دقیق‌تر از وضعیت مکان‌های جغرافیایی در زمینه‌های مختلف در سطوح متفاوت منوط به در دسترس داشتن اطلاعات کامل و پردازش شده از مکان‌های مورد نظر است. برای نیل به این مهم، از یک سری شاخص‌های ترکیبی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، آموزشی، بهداشتی و غیره استفاده می‌شود. این شاخص‌های ترکیبی می‌توانند سطحی از آسایش رفاه و رشد و توسعه مکان‌های جغرافیایی را بر اساس معیارهای انتخاب شده نشان دهند. تعیین این شاخص‌ها، مهمترین قدم در مطالعات توسعه منطقه‌ای است، در واقع بیان آماری پدیده‌ها ضروری است تا مفاهیم مربوط به متغیر و شاخص به‌طور عمیق‌تر روشن شود. متغیرها ارقام خامی هستند که نمی‌توانند سطح توسعه مکان‌های جغرافیایی را در معیارهای انتخاب شده نشان دهند. مثل تعداد پزشکان، تعداد شاغلان بخش صنعت و غیره. زیرا که بالا بودن پزشکان و شاغلان و غیره دلیل بر توسعه مکان‌های مورد نظر نمی‌تواند باشد. چون امکان دارد یک مکان جمعیت بیشتری داشته باشد، طبیعی است که تعداد پزشکان و یا متغیرهای دیگر نیز بالا باشد. در حالی که شاخص‌ها ارقامی هستند که برای اندازه‌گیری و سنجش نوسان‌های عوامل متغیر در طول زمان به‌کار می‌روند. به‌عبارت دیگر با تبدیل متغیرها به سرانه‌ها، نسبت‌های مختلف، درصدها و غیره می‌توان به شاخص‌سازی متغیرها اقدام کرد. مثل تعداد پزشکان در ده هزار نفر جمعیت، درصد شاغلان بخش صنعت نسبت به کل شاغلان. مسئله بعدی در ارتباط با متغیرها و شاخص‌ها، مربوط به مفاهیم آنهاست. بعضی از شاخص‌ها منفی هستند، بیانگر عدم توسعه یک مکان جغرافیایی است. بنابراین موقع شاخص‌سازی بایستی از انتخاب این شاخص‌ها صرف نظر کرد، یا اینکه این شاخص‌ها را معکوس و از مقادیر ثابتی کم کرد. مثلاً نرخ بیکاری ناحیه A را می‌توان با تقسیم کردن جمعیت فعال ناحیه A به تعداد بیکاران همان ناحیه معکوس کرد (Mousavi, 2011: 220). شاخص‌هایی در این پژوهش انتخاب شده است (جدول شماره ۳) براساس ادبیات موجود بوده است، همچنین طرح‌های

فراستی که برای منطقه آذربایجان انجام شده است. ابتدا کل شاخص‌هایی که می‌توانست در تحقیق حاضر استفاده شود، انتخاب شده است، در مرحله بعد شاخص‌هایی که بیشتر عملکرد یک شهر را نشان می‌دادند، انتخاب شدند، سپس داده‌های لازم برای شاخص‌ها از مرکز جمع‌آوری شد و شاخص‌هایی که اطلاعات لازم برای آن وجود نداشت یا سازمان‌ها همکاری نکردند حذف شد و از بین این‌ها، شاخص‌های زیر در مشخص کردن عملکرد شهرهای منطقه آذربایجان مورد استفاده قرار گرفتند، بیشتر آمار موجود از سالنامه‌های آماری سه استان جمع‌آوری شده است که در منابع آورده شده است.

جدول شماره ۳: شاخص‌های انتخاب شده برای تحلیل عملکرد شهرهای مرزی و غیرمرزی منطقه آذربایجان

شاخص‌های فرهنگی-اجتماعی		
- تعداد مدرسه به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد سینما به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد سینما به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - نسبت گنجایش سینماها به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - نسبت باسوادای مردان و زنان هر یک از شهرها	- تعداد کتابخانه به ازای هر ۱۰۰۰۰ هزار نفر - نسبت گنجایش سینماها به ازای هر ۱۰۰۰۰ هزار نفر - تعداد سالن نمایش به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - نسبت گنجایش سالن‌ها به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	- تعداد چاپخانه به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد سالن نمایش به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد برگزاری نمایشگاه در سال - تعداد کتاب کتابخانه‌های عمومی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر
شاخص‌های ورزشی		
- تعداد باشگاه ورزشی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	- تعداد استادیوم ورزشی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	
شاخص‌های بهداشتی		
- تعداد آزمایشگاه به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد بیمارستان به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد درمانگاه به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد پزشک به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	- تعداد تخت‌های مؤسسات درمانی فعال به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد داروخانه به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد مرکز پرتونگاری به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد رادیولوژی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	- تعداد خانه بهداشت به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد کلینیک به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد مرکز توان بخش به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر
شاخص‌های حمل و نقل و ارتباطات		
- تعداد آژانس مسافرتی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد سفر انجام شده برون استانی از طریق پایانه‌های مسافرتی - تعداد انواع وسیله نقلیه عمومی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد مسافر جابجاء شده برون استانی از طریق پایانه‌های مسافرتی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - نسبت وزن جابجا شده بار توسط وسیله نقلیه عمومی طریق مؤسسات و شرکت‌های بازرسی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	- تعداد شرکت‌های تعاونی حمل و نقل به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد شرکت حمل و نقل به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد وسیله نقلیه عمومی داخل داخل شهر به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - سرانه‌های راه‌های ارتباطی	- تعداد مسافر جابجاء شده درون استانی از طریق پایانه‌های مسافرتی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد سفر انجام شده درون استانی از طریق پایانه‌های مسافرتی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - مسافربری توسط انواع وسیله نقلیه عمومی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر
شاخص‌های زیربنایی		
- تعداد هتل به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده برای احداث بنا بر حسب تعداد به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - نسبت پروانه‌های ساختمانی صادر شده برای احداث واحدهای مسکونی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	- تعداد کشتارگاه به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد شرکت‌های فعال تولید مسکن به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد مخابرات به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد مسافرخانه به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد پست به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	- تعداد ایستگاه آتش نشانی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد سرویس عمومی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد پایانه‌های مسافرتی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر
شاخص‌های اقتصادی		
- تعداد کارگاه‌های تولید کفش به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد شرکت‌های فعال تعاونی در تامین نیاز مصرف کنندگان به کل شاغلین به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد شرکت‌های فعال تعاونی در تامین نیاز تولید کنندگان به ازای هر ۱۰۰۰۰ هزار نفر - تعداد کارگاه‌های صنعتی با کارکن ۱۰ الی ۵۰ نفر کارکن به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - نسبت شاغلان شرکت‌های تعاونی به کل شاغلین - درجه شهرداری هر شهر - تعداد تولید کارگاه‌های تولید پوشاک به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	- نسبت شاغلین شرکت‌های تعاونی در تامین نیاز مصرف کنندگان به کل شاغلین - تعداد کارگاه‌های صنعتی با کارکن ۵۰ بیشتر نفر کارکن به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد کارگاه‌های تولید لبنیات به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - تعداد بانک به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - نسبت شاغلان شرکت‌های تعاونی به کل شاغلین - درجه شهرداری هر شهر - تعداد تولید کارگاه‌های تولید پوشاک به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر	- نسبت شاغلین کلرگاه‌های صنعتی هر شهر نسبت به کل شاغلین - نسبت شاغلین شرکت‌های تعاونی فعال صنعتی به کل شاغلین - تعداد شرکت‌های تعاونی فعال صنعتی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر - نسبت اشتغال شاغلین به جمعیت فعال

منبع: نگارندگان

سطح‌بندی عملکرد شهرهای مرزی و مرکزی منطقه آذربایجان

بعد از اینکه شاخص‌ها همگن شدند، ابتدا برای شناخت کلی وضع موجود شهرها نقاط شهری منطقه را از لحاظ عملکردی سطح‌بندی شده است. برای سطح‌بندی شاخص‌ها از مدل‌ها و

روش‌های مختلفی می‌توان استفاده کرد، مدل انتخاب شده برای این پژوهش تحلیل عاملی بوده است. با استفاده از تحلیل عاملی شاخص‌هایی که از همبستگی پایینی داشتند، حذف شدند، در واقع با استفاده از این روش باعث می‌شود، شاخص‌ها بر اساس تأثیری که دارند و میزان واریانس که از کل را تشریح می‌کنند اثرگذار باشند، به‌نوعی شاخص‌ها وزن‌دار می‌شوند. قبل از انجام تحلیل عاملی باید کفایت داده‌ها با استفاده از ابزارهای لازم مورد سنجش قرار گیرد، در این پژوهش آزمون KMO آزمون همبستگی بارتلت استفاده شده است. ابتدا شهرها براساس شاخص‌های اصلی رتبه‌بندی شده است.

جدول شماره ۴: نتایج آزمون‌های KMO و بارتلت

مؤلفه‌ها	تعداد عامل‌ها	KMO	B.T.S	مقدار ویژه	درصد واریانس تجمعی
فرهنگی - اجتماعی	۴	۰.۶۳	۲۸۵.۴۵۶	۲۶.۹۵	۶۶.۹۰
				۱۴.۲۶	
				۱۳.۱۵۹	
				۱۲.۵۲	
ورزشی	۱	۰.۵۵	۱۴۸۴۵	۴۰.۲	۴۰.۲
حمل و نقل و ارتباطات	۳	۰.۷۲	۶۶۲.۱۶۹	۳۴.۹	۶۳.۳۸
				۱۸.۲۱	
				۱۰.۱۷	
زیربنایی	۳	۰.۷۸۲	۳۱۸.۴۷۰	۲۹.۹۷	۷۵.۴۹
				۲۶.۳	
				۱۹.۱	
بهداشتی - درمانی	۴	۰.۵۶	۱۸۲.۳۰۹	۱۸.۶	۵۳.۳۵
				۱۲.۰۴	
				۱۱.۵۱	
				۱۱.۵۱	
اقتصادی	۵	۰.۸۴	۶۴۴۵.۱۵	۵۲.۰۷	۷۹.۶۷
				۸.۶۷	
				۶.۹۹	
				۶.۱۷	
				۵.۷۵	

در جدول شماره ۵ رتبه‌بندی شهرهای منطقه آذربایجان بر اساس مجموع عامل‌های تحلیل عاملی هریک از شاخص‌ها محاسبه شده است، شهرهای مرزی با رنگ خاکستری مشخص شده است. نتایج نشان می‌دهد که عملکرد شهرهای مرزی در مؤلفه حمل و نقل و ارتباطات نسبت به شاخص‌های دیگر بهتر بوده است، شهر مرزی بازرگان در مؤلفه ساختارهای حمل و

نقل و ارتباطات در رتبه اول قرار دارد. در مقابل رتبه‌بندی شهرهای منطقه آذربایجان بر اساس مؤلفه اقتصادی نشان می‌دهد که شهرهای مرزی نسبت به شهرهای غیر مرزی عملکرد اقتصادی ضعیف داشته‌اند، بقیه مؤلفه‌ها در جدول شماره ۳ آورده شده است. آنچه قابل توجه است، فقط ۲ شهر جلفا و پارس‌آباد بین ۳۰ شهر اول منطقه آذربایجان قرار دارند، شهر جلفا به‌خاطر نقش ترانزیتی و گمرکی که دارد، همچنین در سال‌های اخیر با تبدیل شدن به منطقه آزاد از لحاظ عملکردی از وضعیت بهتری برخوردار است، شهر پارس‌آباد نیز بعد از شکل‌گیری مجموعه کشت و صنعت و سرمایه‌گذاری‌های دولتی توانسته است به توسعه خود ادامه دهد.

جدول شماره ۵: رتبه‌بندی نقاط شهری منطقه آذربایجان بر اساس تحلیل عاملی

رتبه کلی	اقتصادی	دروانی	پهناشتی	زیرویشی	ارتباطات	حمل و نقل و	ورزشی	اجتماعی- فرهنگی	شهر	رتبه کلی	اقتصادی	دروانی	پهناشتی	زیرویشی	ارتباطات	حمل و نقل و	ورزشی	اجتماعی- فرهنگی	شهر
40	40	36	63	99	71	56	103	110	94	101	83	47	75	ای بی بگلو					
54	6	37	75	71	78	63	114	105	99	114	72	48	76	ایش احمد					
77	51	89	89	63	41	43	99	106	98	74	101	74	111	افکند					
107	113	102	113	62	112	107	60	72	47	92	44	28	60	اهر					
17	36	70	82	98	26	28	59	74	57	79	42	61	89	عجبشیر					
63	78	86	105	110	66	52	100	115	106	96	7	49	101	عزیزان					
4	15	1	3	4	12	14	5	113	19	65	50	15	4	آرذیل					
14	50	64	94	109	4	5	76	95	112	17	80	63	88	اصلاوندوز					
23	27	83	102	21	45	48	113	96	99	67	65	50	112	اواجی					
37	31	51	98	82	75	59	31	7	59	93	64	58	32	آذرشهر					
105	94	38	32	20	110	106	98	56	98	71	6	62	90	بخشایش					
80	68	90	52	89	100	93	108	105	100	46	55	51	104	باروق					
46	46	79	99	53	81	65	74	93	74	54	41	64	79	باسمنج					
96	109	18	83	95	69	55	33	29	33	71	1	70	94	بازرگان					
27	39	20	50	75	73	57	56	23	56	60	86	60	49	بیاب					
109	71	103	94	95	113	109	110	107	84	110	14	52	85	بیاب جدید					
15	32	31	23	32	9	12	32	11	32	43	79	35	41	بیله سوار					
82	85	39	86	5	107	102	16	9	16	11	53	36	34	بستان آباد					
78	65	58	70	110	86	71	55	80	53	80	113	33	92	بوکان					
29	10	35	61	85	29	31	70	103	97	69	115	59	6	چهاربرج					
22	48	74	103	24	13	26	48	27	17	34	74	53	24	دوردوزان					
69	52	82	100	81	88	72	115	108	104	115	60	54	115	فکرآباد					
36	61	84	26	108	16	17	97	85	91	56	29	55	78	فیروز					
111	98	111	113	52	114	113	101	89	101	8	39	56	110	گردکنکانه					
61	97	28	13	27	22	23	41	57	41	36	84	72	29	قراغاج					
20	44	65	73	112	21	22	34	37	34	63	84	44	46	کریمی					
2	3	4	19	43	1	1	24	35	25	29	54	19	20	کیوی					
58	69	40	66	59	85	69	65	58	64	48	78	42	44	گران					
10	21	16	51	12	20	21	35	17	63	9	42	38	39	قوشچی					
1	16	1	66	28	34	37	44	5	44	88	38	104	98	قورمسیاالدین					
11	4	12	40	12	14	16	62	25	62	72	2	90	74	هادیشهر					
50	49	45	77	58	65	51	83	101	32	30	19	93	81	هشتجین					
53	42	56	45	10	10	11	21	26	21	15	80	8	10	هشترود					
38	24	44	45	44	3	3	19	8	19	38	21	31	35	هریس					
66	45	77	47	77	67	53	52	88	88	9	45	30	33	هیر					
73	62	61	87	107	89	73	88	75	88	57	57	94	82	هوراند					
71	33	41	70	106	101	95	57	47	57	64	61	77	61	ایلیچی					
112	90	62	44	88	115	114	85	26	83	22	18	39	40	ایوعلی					
25	107	3	2	30	108	103	90	111	109	54	54	83	68	جمعه‌آباد					
92	114	104	4	104	109	105	8	12	8	11	24	37	38	جلفا					
65	18	52	24	52	46	47	45	2	45	56	59	13	15	کابیر					
18	13	34	28	34	27	30	95	59	49	85	96	99	91	کلوانق					
47	108	24	12	48	6	8	93	100	93	21	66	105	100	کشاورز					
3	1	115	74	3	2	2	79	86	79	39	90	95	84	خواجه					
67	70	5	25	40	25	27	26	80	26	81	36	32	36	خلخال					
81	64	92	27	92	93	77	39	30	39	14	67	40	42	خلروان					
43	76	75	10	75	78	50	9	67	9	7	111	23	25	خامنه					
87	102	96	58	96	92	80	106	54	106	33	33	102	97	خمارلو					
72	66	78	109	104	68	54	12	34	12	16	68	17	18	شوی					
42	87	29	6	29	76	58	91	82	91	49	68	80	64	خرابو					
51	92	22	18	60	97	86	7	22	7	8	35	18	19	خسروشهر					
6	14	114	41	114	103	7	13	73	13	5	26	7	9	کلور					
49	28	13	20	35	11	13	89	7	41	111	23	96	83	گورانیم					
68	20	53	48	69	79	62	86	60	86	108	100	84	67	کنتسرای					
102	55	93	91	102	87	70	94	43	94	37	73	111	108	کوزه کنان					
75	77	42	97	87	106	99	84	112	84	31	31	98	87	لاهرود					
30	81	46	16	97	43	45	104	79	104	76	49	103	96	لیلان					
-	-	-	-	-	-	-	28	38	28	90	17	82	66	مهاباد					

منبع: نگارندگان

در مرحله بعد، فرض‌های تحقیق مورد آزمون قرار گرفت، برای این کار ابتدا شهرهای منطقه بر اساس متغیر مرز و با استفاده از مؤلفه‌های اصلی تحقیق سنجیده شده است، برای این منظور از آزمون T مستقل استفاده شده است، نتایج نشان می‌دهد سه مؤلفه فرهنگی، اقتصادی و ورزشی در سطح خطای کمتر از ۰.۰۵ معنی‌دار می‌باشند، بدین معنی که عملکرد شهرهای مرزی و غیرمرزی در این سه مؤلفه تفاوت دارند، همچنان که در جدول شماره ۶ آورده شده است، میانگین عملکرد شهرهای مرزی در این سه مؤلفه نسبت به شهرهای غیرمرزی کمتر می‌باشد، مؤلفه‌های مورد بررسی دیگر این تحقیق در سطح خطای کمتر از ۰.۰۵ معنادار نمی‌باشند، البته اختلاف میانگین بین این مؤلفه‌ها وجود دارد، ولی در سطح معنادار نمی‌باشد.

جدول شماره ۶: آزمون تفاوت عملکردی شهرهای مرزی و غیرمرزی بر اساس مؤلفه‌های اصلی با

استفاده از آزمون T-test

متغیر	گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری
فرهنگی	غیر مرزی	۸۶	۰.۲۶۶۲	۲.۰۸۹	۲.۵۱۵	۱۱۳	۰.۰۱
	مرزی	۲۹	-۰.۷۸۹۵	۱.۴۷			
بهداشتی - درمانی	غیر مرزی	۸۶	۰.۰۷	۲.۱۰	۰.۷۰	۱۱۳	۰.۳۸۵
	مرزی	۲۹	-۰.۲۲	۱.۶۶			
حمل و نقل عمومی	غیر مرزی	۸۶	۰.۰۸۵	۱.۶۵۵	۰.۹۱۴	۱۱۳	۰.۸۴۱
	مرزی	۲۹	-۰.۲۵	۱.۹۵۱			
ورزشی	غیر مرزی	۸۶	۰.۰۸	۱.۱۲	۱.۵۴	۱۱۳	۰.۰۰۴
	مرزی	۲۹	-۰.۲۴	۰.۳۸۳			
زیربنایی	غیر مرزی	۸۶	-۰.۰۹	۱.۷۰	-۱.۰۶	۱۱۳	۰.۲۹۱
	مرزی	۲۹	۰.۲۹۵۰	۱.۱۷۹			
اقتصادی	غیر مرزی	۸۶	۰.۳۲۸	۲.۲۷	۳.۱۰۰	۱۱۳	۰.۰۰۳
	مرزی	۲۹	-۰.۹۷	۱.۸۴			

در مرحله بعد به منظور پاسخگویی به فرض اصلی تحقیق مبنی بر اینکه در مجموع بین شهرهای مرزی و غیرمرزی تفاوت وجود دارد، ابتدا داده‌های شهرها با استفاده از تحلیل عاملی پالایش شد، سپس از آزمون t گروه‌های مستقل استفاده شده است. ابتدا از آزمون لوین

به منظور بررسی برابری واریانس دو گروه در متغیر عملکرد استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که فرض صفر آزمون لوین مبنی بر برابری واریانس گروه‌ها پذیرفته نشده است ($F=2.231$, $p=0.138 > \alpha = 0.05$). در نتیجه نتایج آزمون t در حالت نابرابری واریانس‌ها گزارش می‌شود. نتایج در جدول شماره ۷ آمده است.

جدول شماره ۷: آزمون تفاوت عملکردی شهرهای مرزی و غیرمرزی (T-test)

متغیر	گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری
عملکرد کلی شهرها	غیر مرزی	۸۶	۰.۲۲۵	۲.۴۳۹	۲.۵۰۹	۱۱۲	۰.۰۱
	مرزی	۲۹	-۰.۶۶	۱.۲۹۲			

نتایج نشان می‌دهد شهرهای مرزی و غیرمرزی بر اساس متغیر کل مؤلفه‌های اصلی تحقیق در سطح خطای کمتر از ۰.۰۵ معنی‌دار هستند، بدین معنی که شهرهای غیرمرزی نسبت به شهرهای مرزی از عملکرد بهتری برخوردار بوده‌اند.

بر اساس نتایج بالا شهرهایی که در نزدیکی مرز قرار گرفتند، از لحاظ عملکردی ضعیف عمل کردند، این مسئله می‌تواند دو دلیل عمده داشته باشد، ۱- عدم مرکزیت این شهرها، به‌خاطر اینکه این شهرها در مرز قرار دارند و از پسرکانه ضعیفی برخوردار هستند، در نتیجه ارائه خدمات کمتر است. ۲- دیدگاه امنیتی- سیاسی، به‌علت شرایط مرزهای منطقه به‌ویژه شهرهای جنوبی استان آذربایجان غربی در چند دهه اخیر ناآرام بودند و شهرهای شمالی منطقه که تا یک دهه پیش با کشور کمونیستی اتحاد جماهیر شوروی همسایه بودند، در نتیجه این مسائل در سرمایه‌گذاری و حتی جذب جمعیت پسرکانه خود تأثیر منفی گذاشته است، البته در سالهای اخیر این روند تغییر کرده است، با گذشت زمان و افزایش امنیت شهرهای مرزی منطقه به‌خاطر پتانسیل قوی بالقوه که در همسایگی ۴ تا کشور (ترکیه، عراق، آذربایجان و ارمنستان) قرار دارند، همچنین اشتراکات زیاد فرهنگی، اجتماعی و... شهرهای مرزی با شهرهای مرزی این کشورها، در آینده از وضعیت بهتری برخوردار خواهند شد. در مرحله بعد، متغیر دیگر تحقیق یعنی قومیت مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است، در واقع فرض تحقیق مبنی بر این

بوده است که قومیت می‌تواند در عملکرد شهرهای منطقه آذربایجان تأثیرگذار باشد، ابتدا شهرها بر اساس قومیت به سه گروه شهرهای ترک زبان، کرد زبان و مختلط (ترک، کرد) تقسیم شده است، سپس شهرها بر اساس مؤلفه‌های اصلی تحقیق مورد تجربه و تحلیل قرار گرفته است، برای این منظور از تحلیل واریانس (ANOVA) یک طرفه استفاده شده است، همچنان که در جدول شماره ۸ آورده شده است، نتایج نشان می‌دهد که بر اساس مؤلفه فرهنگی - اجتماعی در سطح خطای کمتر از ۰.۰۵ معنی‌دار می‌باشد، بدین معنی که شهرهای منطقه آذربایجان بر اساس متغیر قومیت در مؤلفه فرهنگی - اجتماعی تفاوت دارند.

جدول شماره ۸: تغییرات مربوط به مدل در جدول (ANOVA)

سطح معنی‌داری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	عامل فرهنگی - اجتماعی
۰.۰۱۷	۴.۲۵۸	۱۶.۱۱۲	۲	۳۲.۲۲۵	بین گروه‌ها
-	-	۳.۷۸	۱۱۲	۴۲۳.۷۷	درون گروه‌ها
-	-	-	۱۱۴	۴۵۶.۰۰	کل

بعد از اینکه مشخص شد بین شهرها بر اساس مؤلفه فرهنگی - اجتماعی تفاوت وجود دارد، در مرحله این برای اینکه مشخص شود این تفاوت بین کدام گروه‌ها می‌باشد، از آزمون‌های تعقیبی شفه استفاده شده است، نتایج بر اساس جدول شماره ۹ نشان می‌دهد که بین شهرهای ترک زبان و کرد زبان در سطح خطای کمتر از ۰.۰۵ تفاوت معنادار می‌باشد، در واقع شهرهای ترک زبان از لحاظ شاخص‌های فرهنگی - اجتماعی شرایط بهتری نسبت به شهرهای کرد زبان داشته‌اند.

جدول شماره ۹: آزمون تعقیبی شفه بر اساس شاخص‌های فرهنگی - اجتماعی

قومیت	قومیت	اختلاف میانگین (I-J)	انحراف استاندارد	سطح معنی‌داری
ترک	کرد	۱۰۷۱۶۹۱ (*)	۶۱۷۹۱.۰	۰.۲۴.۰
	مختلط (ترک، کرد)	۱۰۰۵۳۴۵	۹۹۱۸۵.۰	۵۷۱.۰
کرد	مختلط (ترک، کرد)	-۰۰۶۶۳۴۶	۱۰۱۳۵۷۴	۸۴۳.۰

در مرحله بعد، تأثیر متغیر اقتصادی بر اساس قومیت شهرها مورد آزمون قرار گرفت (جدول شماره ۱۰)، بر اساس نتایج آزمون F مؤلفه اقتصادی در سطح خطای کمتر ۰.۰۵ معنی دار می‌باشد، بدین معنی که شهرهای ترک‌نشین، کردنشین و مختلط از لحاظ مؤلفه اقتصادی تفاوت دارند.

جدول شماره ۱۰: تغییرات مربوط به مدل در جدول (ANOVA)

عامل اقتصادی	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی داری
بین گروهها	۳۰.۸۱	۲	۱۵.۴۰	۳.۲۰۰	۰.۰۴
درون گروهها	۵۳۹.۱۸	۱۱۲	۴.۱۸	-	-
کل	۵۷۰.۰۰	۱۱۴	-	-	-

بعد از اینکه مشخص شد بین شهرها بر اساس مؤلفه اقتصادی تفاوت وجود دارد، در این مرحله برای اینکه مشخص شود این تفاوت بین کدام گروهها می‌باشد، از آزمون‌های تعقیبی شفه استفاده شده است، نتایج بر اساس جدول شماره ۱۱ نشان می‌دهد که بین شهرهای ترک زبان و کرد زبان در سطح خطای کمتر از ۰.۰۵ تفاوت معنادار وجود دارد، در واقع شهرهای ترک زبان از لحاظ شاخص‌های اقتصادی شرایط بهتری نسبت به شهرهای کرد زبان داشته‌اند. هر چند شهرهای مختلط نیز از لحاظ شاخص‌های اقتصادی با شهرهای ذکر شده تفاوت دارد، و نسبت به شهرهای کردزبان شرایط مطلوب‌تر و نسبت به شهرهای ترک زبان شرایط نسبتاً نامطلوبی دارد، ولی این تفاوت در سطح خطای کمتر از ۰.۰۵ معنی دار نیست.

جدول شماره ۱۱: آزمون تعقیبی شفه بر اساس شاخص‌های اقتصادی

قومیت	قومیت	اختلاف میانگین (I-J)	انحراف استاندارد	سطح معنی داری
ترک	کرد	۱.۰۷۳۹۱۵ (*)	۰.۶۹۶۹۹	۰.۰۴
	مختلط (ترک، کرد)	۰.۶۳۹۱۳	۱.۱۱۸۷	۸۵۰.۰
کرد	مختلط (ترک، کرد)	۱.۰۱۰۰-	۱.۰۱۲۸	۰.۶۹۳

در مرحله بعد مؤلفه‌های دیگر تحقیق نیز مورد آزمون قرار گرفت، نتایج نشان داد که این

مؤلفه‌ها براساس قومیت شهرها تأثیرگذار نبوده‌اند، به عبارتی مؤلفه‌های بهداشتی- درمانی، ورزشی و زیربنایی بر اساس متغیر قومیت شهرهای منطقه در سطح خطای ۰.۰۵ درصد معنی‌دار نمی‌باشد، بدین معنی که این مؤلفه‌ها در تمامی شهرها ترک زبان، کرد زبان و مختلط یکسان بوده است.

جدول شماره ۱۲: تغییرات مربوط به مدل در جدول (ANOVA)

عامل بهداشتی - درمانی	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی‌داری
بین گروهها	۲.۱۵۶	۲	۱.۰۷	۰.۲۶۶	۰.۷۶۷
درون گروهها	۴۵۳.۸۴	۱۱۲	۴.۰۵۲	-	-
کل	۴۵۶.۰۰	۱۱۴	-	-	-
حمل و نقل و ارتباطات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی‌داری
بین گروهها	۳.۷۴۱	۲	۱.۸۷۰	۰.۶۱۹	۰.۵۴۰
درون گروهها	۳۳۸.۲۵	۱۱۲	۳.۰۲۰	-	-
کل	۳۴۲.۰۰	۱۱۴	-	-	-
ورزشی	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی‌داری
بین گروهها	۰.۴۱۰	۲	۰.۲۰۵	۰.۲۰۲	۰.۸۱۷
درون گروهها	۱۱۳.۵۹	۱۱۲	۱.۰۱۴	-	-
کل	۱۱۴.۰۰	۱۱۴	-	-	-
زیربنایی	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی‌داری
بین گروهها	۳.۸۰	۲	۱.۹۰۲	۰.۶۳۰	۰.۵۳۴
درون گروهها	۳۳۸.۱۹	۱۱۲	۳.۰۲۰	-	-
کل	۳۴۲.۰۰	۱۱۴	-	-	-

در نهایت به‌منظور پاسخگویی به این فرض، مبنی بر اینکه در مجموع بین شهرهای مرزی و غیرمرزی تفاوت وجود دارد، ابتدا داده‌های شهرها با استفاده از تحلیل عاملی پالایش شد، سپس از آزمون تحلیل واریانس (ANOVA) استفاده شده است، در جدول شماره ۱۳ گزارش داده شده

است، همچنان که در جدول مشاهده می‌شود، نتایج آزمون نشان می‌دهد که تفاوت بین سه گروه در سطح ۰.۰۵ درصد معنادار نبوده است، بدین معنی که در مجموع کل شاخص‌های تحقیق، شهرهای منطقه آذربایجان با توجه به متغیر قومیت تفاوت اساسی ندارند.

جدول شماره ۱۳: آنالیز واریانس و مقایسات چندگانه بین قومیت و عملکرد شهرها

مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی داری
۹۵۵	۲	۴۷۸	۰.۵۳۵	۰.۵۸۷
۱۰۰.۰۴۶	۱۱۲	۸۹۳		
۱۰۰.۰۰۲	۱۱۴			

در مرحله آخر برای اینکه مشخص شود کدام مؤلفه در عملکرد شهرها تأثیر بیشتری داشته است، همچنین می‌توان بر اساس آن مؤلفه توسعه و پیشرفت عملکردی کلی شهرها را پیش‌بینی کرد، از رگرسیون خطی سلسله مراتبی استفاده شده است. ابتدا مدل رگرسیونی مورد آزمون قرار گرفته است که آیا مدل توانایی پیش‌بینی میزان رضایتمندی کل را دارد؟ نتایج نشان می‌دهد که با توجه به معنی‌دار بودن مقدار F (۱۷۶.۱۹۹) در سطح خطای کوچکتر از ۰.۰۵ مدل مورد بررسی قابلیت پیش‌بینی و تبیین واریانس عملکرد کلی شهر را دارد.

جدول شماره ۱۴: تغییرات مربوط به مدل در جدول (ANOVA)

مدل	مجموع توان‌های دوم (SS)	درجه آزادی (Df)	میانگین توان‌های دوم (MS)	F	Sig.
رگرسیون	۷۱.۰۶	۶	۱۱.۸۴	۴۲.۸۸	.000(a)
باقیمانده	۲۹.۹۳	۱۰۸	۰.۲۷۷	-	-
کل	۱۰۱.۰۰۲	۱۱۴	-	-	-

بعد از اینکه اثبات شد مدل قابلیت پیش‌بینی متغیر وابسته را دارد، در مرحله بعد، باید استخراج شود که چه مقدار واریانس متغیر وابسته را متغیرهای مستقل پیش‌بینی می‌کنند، همچنان که در جدول شماره ۱۵ مشاهده می‌شود، مقدار ضریب همبستگی (R) بین متغیرها

۰.۸۹۱ می‌باشد که نشان می‌دهد بین مجموعه متغیرهای مستقل و متغیر وابسته تحقیق (عملکرد شهرها) همبستگی نسبتاً قوی وجود دارد، مقدار ضریب تعدیل شده برابر با ۰.۶۸۷ درصد از کل تغییرات میزان عملکرد شهرها نشان می‌دهد، به عبارتی متغیرهای مستقل یعنی مؤلفه‌های تحقیق نزدیک ۶۸.۷ درصد از میزان عملکرد شهرها را پیش‌بینی می‌کنند.

جدول شماره ۱۵: خلاصه مدل رگرسیونی جهت پیش‌بینی متغیر وابسته عملکرد شهرها

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
۱	(a)۰.۸۳۹	۰.۷۰۴	۰.۶۸۷	۰.۵۲۶۴

در مرحله بعد باید مشخص شود که سهم هر یک از متغیرهای مستقل چقدر بوده است، با توجه به جدول شماره ۱۶ متغیرها به ترتیب فرهنگی - اجتماعی، بهداشتی - درمانی، حمل‌ونقل، اقتصاد، زیربنایی و ورزشی در سطح خطای کمتر از ۰.۰۵ معنی‌دار می‌باشد، بدین معنی که همه مؤلفه‌ها در متغیر وابسته (عملکرد شهرها) تأثیرگذار بوده است، هر کدام به ترتیب مقدار بتای ۰.۱۵۷، -۰.۲۴۰، ۰.۳۵۸، ۰.۳۴۰، ۰.۱۵۰ و ۰.۲۷۷ بر عملکرد کلی شهرهای منطقه اذربایجان تأثیرگذار هستند، بدین معنی که با افزایش یک انحراف استاندارد در هر یک از مؤلفه‌ها به مقدار بتای آن مؤلفه بر میزان عملکرد نقاط شهری تأثیر خواهد داشت، تمام مؤلفه‌ها به‌جز مؤلفه بهداشتی - درمانی روند افزایشی داشته‌اند، بدین معنی که با افزایش مقدار بتای مؤلفه‌ها، عملکرد کلی شهرها نیز روند افزایشی خواهد داشت، بیشترین تأثیر را مؤلفه حمل‌ونقل و ارتباطات با مقدار بتای ۰.۳۵۸ داشته است. متغیر بهداشتی روند کاهشی داشته است، بدین معنی که با افزایش مقدار بتای مؤلفه بهداشتی، عملکرد شهرهای منطقه عملکرد منفی خواهد داشت.

جدول شماره ۱۶: ضرایب رگرسیونی شاخص‌ها به منظور برآورد میزان تأثیر هریک از شاخص‌ها بر

عملکرد شهرها

مدل	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta	B	
مقدار ثابت	.۶۴۳	.۴۹		۱۳,۱۰۷	.۰
فرهنگی	.۷۴	.۳۲	.۱۵۷	۲,۲۹۲	.۲۴
بهداشتی - درمانی	-.۰,۱۱۳	.۲۹	-.۰,۲۴	-۳,۹۲۴	.۰
حمل و نقل و ارتباطات	.۱۹۵	.۳۸	.۳۵۸	۵,۱۶۷	.۰
اقتصادی	.۱۲۸	.۳۰	.۳۰۴	۴,۲۶۳	.۰
زیربنایی	.۸۲	.۳۲	.۱۵۰	۲,۵۷۲	.۱۱
ورزشی	.۲۶۱	.۵۶	.۲۷۷	۴,۶۶۹	.۰

بعد از اینکه تأثیر هریک از مؤلفه در مورد عملکرد شهرها مشخص شد، در مرحله بعد تأثیر این مؤلفه‌ها بر روی شهرهای مرزی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است، تأثیر هریک از مؤلفه‌ها بر عملکرد شهرهای مرزی در جدول شماره ۱۷ آورده شده است، از ۶ مؤلفه مورد بررسی، فقط دو مؤلفه اقتصادی و بهداشتی-درمانی در سطح خطای ۰.۰۵ معنادار بوده است، بدین معنی که این دو مؤلفه بر عملکرد شهرهای مرزی تأثیرگذار بوده است، مقدار بتای مؤلفه اقتصادی ۰.۵۷۰ می‌باشد، یعنی به ازای افزایش یک انحراف استاندارد در مؤلفه اقتصادی به مقدار ۰.۵۷۰ بر میزان عملکرد کلی شهرهای مرزی تأثیر گذاشته است، همچنین عامل بهداشتی مقدار بتای ۰.۴۶۱ بر میزان عملکرد شهرهای مرزی تأثیرگذار بوده است، به عبارتی با دو عامل اقتصادی و بهداشتی-درمانی می‌توان عملکرد شهرها مرزی را پیش‌بینی کرد. همچنین برای برنامه‌ریزی توسعه آتی شهرهای مرزی باید دو عامل اقتصادی و بهداشتی-درمانی در اولویت اول قرار بگیرند، که با افزایش مقدار این دو عامل، عملکرد شهرهای مرزی نیز افزایش خواهد یافت.

جدول شماره ۱۷: ضرایب رگرسیونی شاخص‌ها به منظور برآورد میزان تأثیر هریک از شاخص‌ها بر عملکرد شهرهای مرزی

مدل	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta	B	
مقدار ثابت	۰.۵۵۷	۰.۰۴۴	-	۱۲.۶۹۸	۰.۰۰۰
فرهنگی	۰.۰۰۴	۰.۲۰	۰.۰۲۴	۰.۱۸۶	۰.۸۵۴
بهداشتی - درمانی	۰.۰۷۲	۰.۰۲۹	۰.۴۶۱	۲.۵۲	۰.۰۱۹
حمل و نقل و ارتباطات	۰.۰۰۸	۰.۰۲۰	۰.۰۶۲	۰.۴۱۲	۰.۶۸۴
اقتصادی	۰.۰۸۲	۰.۰۲۲	۰.۵۷۰	۳.۷۹۹	۰.۰۰۱
زیربنایی	۰.۰۰۰	۰.۰۲۳	۰.۰۰۱	۰.۰۰۶	۰.۹۵۵
ورزشی	۰.۰۹۷	۰.۰۹۲	۰.۱۴۳	۱.۰۵۹	۰.۳۰۱

اولویت‌بندی برنامه‌ریزی برای شهرها بر اساس اهمیت عامل‌ها از مدل رگرسیونی سلسله مراتبی استفاده شد که نتایج نشان داد مدل قابلیت پیش‌بینی را ندارد، در نتیجه نتایج مدل بر اساس قومیت شهرها آورده نشده است.

به‌طور کلی نتایج مدل رگرسیونی سلسله مراتبی نشان داد، برای توسعه و پیشرفت عملکرد شهرهای منطقه آذربایجان تمام شاخص‌های تحقیق مؤثر بودند، براساس این شاخص‌ها می‌توان عملکرد شهرهای آذربایجان را پیش‌بینی کرد، همچنین با توجه به مقدار تأثیر باید عامل‌ها برای برنامه‌ریزی آتی اولویت‌بندی بشوند، اما آنچه نتایج مدل رگرسیونی برای شهرهای مرزی نشان داد، همه عامل‌ها تأثیرگذار نبودند، مهمترین عامل تأثیرگذار شاخص‌های اقتصادی بودند، در واقع با سرمایه‌گذاری روی این شاخص‌ها می‌توان از میزان نابرابری بین شهرهای مرزی و غیرمرزی منطقه کاست. همچنین عامل بهداشتی- درمانی نیز در عملکرد شهرهای مرزی تأثیرگذار بود، در برنامه‌ریزی‌های آتی باید به این عامل نیز توجه بیشتری شود.

نتیجه گیری

تنظیم رابطه بین انسان، فضا و فعالیت‌های انسان در فضا به منظور بهره‌برداری درخور و پایدار از جمیع امکانات انسانی و فضایی سرزمین در جهت بهبود وضعیت مادی و معنوی اجتماع، مهم‌ترین دغدغه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران در دهه اخیر بوده است. منطقه آذربایجان به‌عنوان یکی از قطب‌های جمعیتی و اقتصادی کشور می‌باشد که نقاط شهری زیادی دارد. آنچه مشخص است به دلیل وجود کلان‌شهر تبریز و سایر شهرهای بزرگ منطقه، سایر شهرهای منطقه عملکرد ضعیفی داشته باشند، ولی در این میان متغیرهایی مانند قومیت و مرزی بودن شهرها نیز در عملکرد و توسعه نابرابر این شهرها تأثیرگذار بوده است، نتایج نشان داد که شهرهای مرزی از لحاظ عملکرد کلی در سطح نسبتاً نامطلوبی قرار دارند، ولی در بعضی مؤلفه‌های توسعه از جمله شاخص‌های حمل‌ونقل و ارتباطات نسبت به شهرهای کل منطقه از وضعیت نسبتاً مطلوبی برخوردار هستند، به‌طور کلی به‌غیر از دو شهر پارس‌آباد و جلفا سایر شهرهای مرزی در مقایسه با شهرهای غیرمرزی عملکرد ضعیفی داشته‌اند، البته سرمایه‌گذاری‌های حکومت مرکزی در دوره‌های مختلف در این دو شهر باعث شده است که در مقایسه با سایر شهرهای مرزی عملکرد بهتری داشته باشند. همچنین تأثیر هر یک از عامل‌ها با توجه به متغیر قومیت و مرزی بودن شهرها سنجیده شد، عامل‌های فرهنگی-اجتماعی، ورزشی و اقتصادی در شهرهای مرزی نسبت به شهرهای غیرمرزی از سطح پایین‌تری برخوردار بودند، عامل‌های اقتصادی و فرهنگی با توجه به متغیر قومیت (ترک، کرد، مختلط) تفاوت معنی‌داری داشتند و شهرهای ترک زبان از وضعیت بهتری برخوردار بودند، در مجموع متغیر مرزی بودن در عملکرد ضعیف شهرهای مرزی تأثیرگذار بود، ولی متغیر قومیت تأثیر زیادی در عملکرد شهرهای منطقه نداشته است. در مرحله آخر همه با استفاده از مدل رگرسیونی عامل‌های تأثیرگذار استخراج شد که نتایج نشان داد که تمام عامل‌ها در توسعه و پیشرفت عملکرد شهرهای منطقه تأثیر است، ولی برای توسعه و پیشرفت شهرهای مرزی باید دو عامل اقتصادی و بهداشتی-درمانی در اولویت برنامه‌ریزی قرار گیرد. به‌طور کلی، از یک طرف دیدگاه تمرکزگرایی در کل نظام برنامه‌ریزی کشور وجود دارد، در منطقه آذربایجان نیز

وجود دارد، در نتیجه بر عملکرد شهرها تأثیرگذار بوده است، از طرف دیگر به خاطر اتفاقات تاریخی که در سال‌های اخیر از جمله شکل‌گیری اتحاد جماهیر شوروی و شکل‌گیری حزب دموکرات در کردستان و همچنین بروز جنگ تحمیلی بین عراق و ایران باعث شده است که شهرهای مرزی از لحاظ امنیت برای سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی و عمومی ریسک‌پذیر باشد، در نتیجه علی‌رغم پتانسیل‌های بالقوه قوی که شهرهای مرزی منطقه آذربایجان دارند، این شهرها نتوانسته‌اند توسعه چشمگیری داشته باشند، البته در سال‌های اخیر با افزایش امنیت و شکل‌گیری بازارچه‌های مرزی میزان سرمایه‌گذاری رو به افزایش بوده است، در دراز مدت می‌تواند در توسعه این شهرها مؤثر واقع شود.

۷- قدردانی

نگارندگان بر خود لازم می‌دانند از معاونت پژوهشی دانشگاه‌های ارومیه و تهران به خاطر فراهم کردن زمینه انجام پژوهش حاضر کمال تشکر را داشته باشند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

1. Adey, P, (2004); Secured and Sorted Motilities: Exmplesm from the Airport, surveillance and Society 1(4) [in Persian].
2. Andalib, A, (2001); the basic theory of spatial planning in border areas, the Supreme War, Tehran [in Persian].
3. Andalib, A.R and Matoof, S, (2000); experience border spatial planning in Binary the German and lessons for the Iranian, journal of Soffeh, number 29, University of Shahid Beheshti, Tehran [in Persian].
4. Arreola, Daniel D & James R.Curti, (1993); The Mexican border cities, landscape anatomy and personality, Tucson, University of Arizona press.
5. Arreola, Daniel D, (1996); Border city idée fixe, Geographical Review, Vol 86, No3.
6. Bigo, D, (2002); Security and Immigratdion: Towered a Critique of The Govern mentality of Unease, Alternative, 27(1) supplement.
7. Chandoev wit, Worawan, Yongyuth Chalamwong, Srawooth Paitoonpong, (2004); Thailand's - Cross BORDER ECONOMY, A Case Study of Sa Kaeo and Chiang Rai; Thailand Development
8. Ebrahimzadeh, I; Mousavi, M; Kazemi zadeh, S, (2012); Spatial analysis of regional disparities between central and border areas of Iran, journal of Geopolitics, Year VIII, No. I, pp. 235-214 [in Persian].
9. Erkut, G & Ozgen, (2003); The economic and spatial peripherality of border regions in South Eastern Europe, The 43rd European Congress of the Reginal Science Association, Jyvaskyla, Finland, 27th-30th August.
10. Ghaderi Hajjat, M., Abdi, E, Jalili parvaneh, Z, Bagheri, N, (2010); explain the role of Border Market in security and sustainable development in the surrounding areas, a case study of South Khorasan, Journal of geopolitical, the sixth year, the number III, pp. 151-121 [in Persian].
11. Hansen, Niles H, (1972); Growth Centers in Region Economic Development, The Free Press, Collier.
12. Heidari, M.; Anaomi Alamdari, S. and Fattahi, F, (2011); geopolitical boundaries, management and control pattern of the eastern borders of Iran, Journal of Geopolitics, Year VIII, No. III, pp. 153-118 [in Persian].
13. Hekmatnia, H., Mousavi, M, (2011); model application in geography with an emphasis on urban and regional planning, Yazd: Elme Novin [in Persian].

14. Izadi, R, (2004); look at a decade to challenge the identity of Azerbaijan, Institute for Humanities Research and Development, Tehran [in Persian].
15. Jones P.N. & Wild, Trevor, (1994); Opening the frontier: Recent spatial impacts in the inner - German border zone; *Regional Studies*, Vol. 28, No. 3.
16. Karatke, S, (1998); Regional integration or fragmentation? The Global Context, human Geography, New Jersey, Prentice Hall, Upper Saddle River
17. Martinez, O. j, (1994); The Dynamics of Border Interaction, In Schofield, D. H. editor, *Global Boundaries, World Boundaries*, Vol.1 London and New York.
18. Mousavi, M, (2009); Analysis of the spatial structure of the urban boundary: Case Study: West Azerbaijan, Ph.D. thesis, University of Isfahan [in Persian].
19. Mousavi, M; Taghvai, M.; Varesi, J.; Ziyari, k, (2010); Analysis of the spatial structure of the border city of West Azarbaijan province using multivariate statistical analysis and neural network research, *Journal of Human Geography*, No. 71, spring 1389, pp. 121-107 [in Persian].
20. Mousavi, M; Zang Abadi, (2011); Border Towns Development Planning Case Study: West Azerbaijan province, Mashhad: publisher Sharia Toos [in Persian].
21. Petrakos, G & Economou, D, (2007); The Spatial Aspects of development in south-Eastern Europe, [http://www.ersa.org/ersacofs/ ersaoz/cdrom/paper/1390 pdf-pena, S(2002), Land use planning on the Us-mexico border: A comparison of the legal framework, *journal of Borderlands Studies*, Vol.17, No.1.
22. Sermak, Agnieszku Brzosko, (2007); Theoretical Deliberation on Frontier location of cities, *Bulletin of Geography (socio-Economic Series)*, No.70.
23. Statistics Center of Iran, Ardabil Province Population and Housing Census, 1996 – 2006.
24. Statistics Center of Iran, Ardabil Province Statistical Yearbook, 2008 to 2010 [in Persian].
25. Statistics Center of Iran, East Azerbaijan Province Population and Housing Census, 1956- 2006 [in Persian].
26. Statistics Center of Iran, East Azerbaijan Province Statistical Yearbook, 2008 to 2010 [in Persian].
27. Statistics Center of Iran, West Azerbaijan Province Population and Housing Census, 1956- 2006 [in Persian].
28. Statistics Center of Iran, West Azerbaijan Province Statistical Yearbook, 2008 to 2010 [in Persian].
29. Topaloglou, L & et al (2006); A Border Region Typology in The Enlarged European Union, *Journal of Border Lands Studies*, Vol. 20 (2).